

«ΠΥΡΗΝΙΚΑ ΟΠΛΑ, ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΗ ΔΙΑΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΙΡΑΝ»

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ^{1,2}

Δρ. Πυρηνικός Φυσικός – Περιβαλλοντολόγος

- ¹ Πανεπιστήμιο Κρήτης – Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης, Τ.Θ. 2208, 714 09 Ηράκλειο, Τηλ. 2810 393265, Fax. 2810 324366, E-Mail: mprobonas@nhmc.uoc.gr
- ² ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ – Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας και Ενημέρωσης, Κολοκοτρώνη 31, 105 62 Αθήνα, Τηλ. 210 3247364, Fax. 210 3224344, E-Mail: probonas@hol.gr

1. Εισαγωγή

Η δυνατότητα απόκτησης πυρηνικού οπλοστασίου από το Ιράν και μάλιστα μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα φαίνεται να προβληματίζει μερικές χώρες που ανήκουν στη λεγόμενη «πυρηνική λέσχη» (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, Γαλλία και Βρετανία), χώρες δηλαδή που έχουν στην κατοχή τους πυρηνικά όπλα. Βέβαια, οι χώρες που διαθέτουν σήμερα πυρηνικό οπλοστάσιο είναι επίσημα οκτώ, καθώς στην προαναφερόμενη λέσχη έχουν πλέον εισχωρήσει το Ισραήλ, η Ινδία και το Πακιστάν^{1,2}.

Τα 28.000 περίπου πυρηνικά όπλα που έχουν στην κατοχή τους τα οκτώ κράτη που προαναφέραμε εγκυμονούν πολύ σοβαρούς κινδύνους για την ανθρωπότητα. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι η μεγάλη διαθεσιμότητα υψηλά εμπλουτισμένου ουρανίου και πλουτωνίου, δηλαδή των σχάσιμων υλών που είναι απαραίτητα για την κατασκευή πυρηνικών όπλων. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τα ανεπαρκή μέτρα ασφαλείας στους χώρους αποθήκευσης των πυρηνικών αποθεμάτων, τόσο στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες όσο και σε δεκάδες άλλες χώρες που διαθέτουν πυρηνικές εγκαταστάσεις, η πρόσβαση των τρομοκρατών σε αυτά τα υλικά έγινε σαφώς ευκολότερη^{2,3}.

Από την άλλη πλευρά, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των χωρών που διαθέτουν πυρηνικά όπλα, τόσο αυξάνει ο κίνδυνος να χρησιμοποιηθούν όχι ως μέσο αποτροπής, αλλά εξόντωσης. Υπάρχει επίσης ο κίνδυνος να ξεσπάσει σύρραξη από λάθος, ή να βομβαρδίσει προληπτικά μια χώρα τις εγκαταστάσεις των αντιπάλων της, ή ακόμα να πέσουν στα χέρια εγκληματικών ομάδων σχάσιμα υλικά. Συνεπώς, η εξάπλωση των πυρηνικών όπλων αποτελεί έναν από τους σοβαρότερους κινδύνους για το μέλλον της ανθρωπότητας^{3,4}.

Κατά συνέπεια, η πιθανότητα αύξησης των χωρών που θα έχουν στην κατοχή τους πυρηνικά όπλα – ή χωρών που θα διαθέτουν την τεχνογνωσία και θα έχουν τη δυνατότητα παραγωγής τους – θέτει σε εγρήγορση τη διεθνή κοινότητα, καθώς εγκυμονεί σειρά κινδύνων για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Οι ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας, που πολλές φορές ενδέχεται να αποτελούν πρόσχημα για την απόκτηση τεχνογνωσίας και σχετικών υποδομών για την εν συνέχεια ανάπτυξη πυρηνικού οπλοστασίου, δικαίως ανησυχούν τόσο τις κυβερνήσεις όσο και την κοινωνία των πολιτών⁵.

2. Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων

Η εξάπλωση των πυρηνικών όπλων και οι πιθανές επιπτώσεις από τη χρήση τους προβληματίζουν έντονα τη διεθνή κοινότητα εδώ και πολλές δεκαετίες. Η Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων (Nuclear Non-Proliferation Treaty, εν συντομία NPT), που αποφασίστηκε τον Ιούλιο του 1968 και που τέθηκε σε ισχύ το 1970, αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια για τον περιορισμό του προβλήματος, αν και στην ουσία στόχευε στη διατήρηση του ελέγχου των χωρών που ανήκαν στο στρατόπεδο των δύο υπερδυνάμεων εκείνης της εποχής, δηλαδή των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Η Συνθήκη αυτή διαιρούσε ουσιαστικά τον κόσμο στα δύο: στα «πυρηνικά κράτη», που είχαν πραγματοποιήσει πυρηνική δοκιμή πριν από την 1^η Ιανουαρίου 1967 (δηλαδή ΗΠΑ, Ρωσία, Βρετανία, Γαλλία και Κίνα), από τα οποία ζητείται να μην βοηθήσουν άλλη χώρα να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, και στα υπόλοιπα κράτη που οφείλουν να δεσμευτούν ότι δεν θα προσπαθήσουν να τα προμηθευτούν και ότι θα θέσουν όλες τις πυρηνικές εγκαταστάσεις τους υπό τον έλεγχο της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency, εν συντομία IAEA)^{4,6}.

Παρ' όλες τις ελλείψεις και τις αδυναμίες της, η Συνθήκη περιελάμβανε τα στοιχεία εκείνα που ήταν αναγκαία για να εμποδιστεί η εξάπλωση των πυρηνικών όπλων. Για την πλήρη επιτυχία της θα έπρεπε να προσχωρήσουν σε αυτή τη Συνθήκη όλα τα κράτη, να δημιουργηθεί ένας απόλυτα αποτελεσματικός μηχανισμός ελέγχου και να μπορούν να ληφθούν αυστηρά μέτρα σε περίπτωση παραβίασής της, έτσι ώστε να αποτρέπονται οι υπόλοιπες χώρες να παραβούν τις διατάξεις της. Με άλλα λόγια, αν η Συνθήκη είχε εφαρμοστεί με απόλυτη επιτυχία, τότε σήμερα μονάχα πέντε χώρες (δηλαδή οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Βρετανία, η Γαλλία και η Κίνα) θα διέθεταν πυρηνικό οπλοστάσιο (και όχι οκτώ χώρες, όπως στην πραγματικότητα συμβαίνει)^{1,4}.

Αρχικά, η Συνθήκη θεωρήθηκε από πολλές χώρες ως απαράδεκτη προσβολή της εθνικής κυριαρχίας τους (μεταξύ αυτών ήταν η Γερμανία, η Ιαπωνία και η Ιταλία, που αποτελούσαν αναμφίβολα τους πρώτους στόχους της Συνθήκης), αλλά τελικά τέθηκε σε ισχύ το 1970 (απαιτείτο η υπογραφή και η κύρωσή της τουλάχιστον από 40 κράτη), μονάχα χάρη στην υπογραφή χωρών όπως η Ιρλανδία, η Δανία, ο Καναδάς, η Σουηδία και το Μεξικό, που την έβλεπαν ως μέσο για να περιοριστούν οι κίνδυνοι μιας συλλογικής αυτοκτονίας της ανθρωπότητας, κρατών που διατηρούσαν ιδιαίτερα στενές σχέσεις με τις ΗΠΑ ή την ΕΣΣΔ, ή χωρών που δεν πίστευαν ότι θα είχαν ποτέ τα μέσα για να κατασκευάσουν πυρηνικά όπλα. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τα πρώτα κράτη που υπέγραψαν τη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων ήταν το Ιράκ, το Ιράν και η Συρία^{1,4}.

Γρήγορα και εξαιτίας της παγκόσμιας ανασφάλειας για την ενδεχόμενη εξάπλωση των πυρηνικών όπλων, ο αριθμός των κρατών που υπέγραψαν τη Συνθήκη αυξήθηκε σημαντικά. Το 1995, οι χώρες που είχαν υπογράψει τη Συνθήκη – και οι οποίες αποφάσισαν να παρατείνουν την ισχύ της επ' αόριστον – έφταναν ήδη τις 178. Ωστόσο, για διαφορετικούς λόγους, οι υπερδυνάμεις δεν έκαναν ποτέ τις αναγκαίες προσπάθειες για να πείσουν την Ινδία, το Ισραήλ και το Πακιστάν να υπογράψουν τη Συνθήκη. Έτσι, οι χώρες αυτές δημιούργησαν το πυρηνικό οπλοστάσιό τους χωρίς να αθετήσουν καμία υποχρέωσή τους.

Σήμερα, κάτι τέτοιο δεν θα ήταν δυνατόν: η Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων έχει κυρωθεί από 188 χώρες (189 χώρες μέχρι τον Ιανουάριο του 2003, οπότε η Βόρεια Κορέα αποφάσισε να αποχωρήσει από τη Συνθήκη), δηλαδή από σχεδόν όλα τα κράτη της υφηλίου. Έτσι, καμία χώρα δεν θα μπορούσε, πλέον, να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα χωρίς να αθετήσει τις διεθνείς δεσμεύσεις που έχει αναλάβει⁴.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι στη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων προσχώρησαν σταδιακά και κράτη τα οποία είχαν αναπτύξει τα προηγούμενα χρόνια ερευνητικά πυρηνικά προγράμματα με καθαρά στρατιωτικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα, ανάμεσα στις χώρες που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη είναι η Βραζιλία και η Αργεντινή, που αφού εγκατέλειψαν τα πυρηνικά σχέδιά τους – κύρια λόγω του εκδημοκρατισμού τους – υπέγραψαν τελικά τη Συνθήκη τη δεκαετία του 1990. Το ίδιο έγινε και με τη Νότια Αφρική, η οποία είχε κατασκευάσει τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 έξι πυρηνικά όπλα, χωρίς να παραβιάζει τις υποχρεώσεις της και χωρίς να είναι δυνατόν να επέμβει η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (IAEA). Η κυβέρνηση της χώρας κατέστρεψε αυτά τα όπλα λίγο πριν εγκαταλείψει το καθεστώς του απαρτχάιντ και προσχωρήσει στη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων^{1,4}.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι ΗΠΑ θέλησαν να συμπληρώσουν τη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων με μία επιπλέον, η οποία απαγόρευε πλήρως τις πυρηνικές δοκιμές, καθώς και με μια Σύμβαση που απαγόρευε την παραγωγή εμπλουτισμένου ουρανίου ή πλουτωνίου για στρατιωτική χρήση. Αυτές οι δύο συμφωνίες είχαν ως αποκλειστικό στόχο την Ινδία και το Πακιστάν, ωστόσο οι Αμερικανοί πίστευαν ότι αυτές οι χώρες θα προσχωρούσαν ευκολότερα σε μια οικουμενική συνθήκη⁴.

Πράγματι, οι δύο συμφωνίες δεν είχαν κανένα νόημα για τις υπόλοιπες χώρες: 184 κράτη είχαν δεσμευτεί τότε να μην αποκτήσουν πυρηνικά όπλα, ενώ τα πέντε κράτη που διέθεταν πυρηνικά όπλα έχουν σταματήσει τις δοκιμές τους, ενώ η Γαλλία που είχε στο μεταξύ εγκαταλείψει τις εγκαταστάσεις της στον Ειρηνικό δεν θα μπορούσε να τις επαναλειτουργήσει¹.

Όσον αφορά την Ινδία και το Πακιστάν, που πραγματοποίησαν πυρηνικές δοκιμές το 1998, εξακολουθούν μέχρι σήμερα να παράγουν σχάσιμα υλικά για στρατιωτική χρήση και αρνούνται να υπογράψουν τόσο τη Συνθήκη για την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών, όσο και τη Σύμβαση απαγόρευσης της παραγωγής εμπλουτισμένου ουρανίου ή πλουτωνίου για στρατιωτική χρήση^{1,4}.

Πρέπει, τέλος, να προσθέσουμε ότι η αδυναμία πραγματοποίησης πυρηνικών δοκιμών δεν εμπόδισε ποτέ μια χώρα να αποκτήσει πυρηνικά όπλα: όλοι οι ειδικοί πιστεύουν ότι το Ισραήλ διαθέτει πυρηνικό οπλοστάσιο, αν και δεν έχει πραγματοποιήσει ποτέ κάποια πυρηνική δοκιμή. Το ίδιο συνέβη και με τη Νότια

Αφρική, που και αυτή δεν πραγματοποίησε ποτέ επίσημα πειράματα αλλά διέθετε πυρηνικά όπλα¹.

Αξίζει τέλος να αναφερθεί ότι υπάρχουν διαρκώς αυξανόμενες αμφιβολίες για το κατά πόσο είναι δυνατό να διατηρηθεί το καθεστώς της μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων. Αυτή η εξέλιξη είναι περισσότερο ανησυχητική, καθώς υπάρχουν χώρες οι οποίες ναι μεν έχουν από τεχνολογική άποψη τη δυνατότητα να κατασκευάσουν πυρηνικά όπλα, αλλά έχουν λάβει την πολιτική απόφαση να μην το κάνουν. Μερικές από τις αποτυχίες στην αποτροπή της εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων οφείλονται στις ατέλειες του ίδιου του καθεστώτος της μη διάδοσης. Πολλές άλλες οφείλονταν στην απροθυμία ορισμένων ηγετών να κάνουν ακόμα ισχυρότερες τις δεσμεύσεις και τις αποφάσεις που έχουν ήδη ληφθεί^{1,2}.

Ωστόσο, υπάρχουν και θετικές εξελίξεις στις οποίες μπορούμε να στηριχθούμε. Από την υπογραφή της Συνθήκης Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων, δηλαδή από το 1968 και μετά, ο αριθμός των κρατών που εγκατέλειψαν τα προγράμματα παραγωγής πυρηνικών όπλων είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο αριθμό των χωρών που άρχισαν να αναπτύσσουν παρόμοια προγράμματα. Υπάρχουν λιγότερα πυρηνικά όπλα σε ολόκληρο τον κόσμο και λιγότερες χώρες που αναπτύσσουν παρόμοια προγράμματα, από ότι πριν από 20 χρόνια. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ρωσία εξακολουθούν να συνεργάζονται στον τομέα της καταστροφής και της ασφαλέστερης φύλαξης των πυρηνικών όπλων και υλικών που είχαν συσσωρευτεί από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου^{2,7}.

Από αυτή την άποψη, αποτελεί σημαντική επιτυχία η πρόσφατη απόφαση της Λιβύης να παραιτηθεί από τη φιλοδοξία της να αποκτήσει πυρηνικά όπλα και να προχωρήσει στη διάλυση του μυστικού προγράμματος απόκτησης τεχνογνωσίας για την κατασκευή τους – και μάλιστα με τρόπο ο οποίος να είναι δυνατό να ελεγχθεί από τη διεθνή κοινότητα. Η Λιβύη ακολουθεί τα βήματα της Νότιας Αφρικής – της πρώτης χώρας που προχώρησε στην κατασκευή πυρηνικών όπλων και στη συνέχεια παραιτήθηκε από αυτά το 1993 – και θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως παράδειγμα για τις άλλες χώρες που παρανομούν σε αυτό τον τομέα^{2,8}.

3. Έλεγχοι και κυρώσεις

Η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) ιδρύθηκε με ομόφωνο ψήφισμα του ΟΗΕ το 1957, με στόχο να βοηθήσει τα κράτη μέλη να αναπτύξουν προγράμματα χρήσης της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς. Παράλληλα, στόχος της ΙΑΕΑ είναι η εφαρμογή μέτρων προστασίας στις πυρηνικές εγκαταστάσεις, γεγονός που παρέχει διαβεβαιώσεις στη διεθνή κοινότητα ότι τα κράτη σέβονται τις δεσμεύσεις τους να χρησιμοποιούν τα πυρηνικά υλικά και τις εγκαταστάσεις μόνο για ειρηνικούς σκοπούς⁶.

Όπως ήταν λογικό, ο έλεγχος της συμμόρφωσης των κρατών που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων ανατέθηκε στην ΙΑΕΑ, η οποία αρχικά τον άσκησε κάτω από αρκετά δύσκολες συνθήκες. Οι επιθεωρητές της μπορούν να επισκεφθούν μονάχα τις χώρες οι οποίες, εκτός από τη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων, έχουν υπογράψει και κυρώσει μια ιδιαίτερη συμφωνία με την ΙΑΕΑ, στην οποία περιγράφονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των επιθεωρητών. Στη συνέχεια, η πρόσβαση των επιθεωρητών στις εγκαταστάσεις περιορίζεται από πλήθος διοικητικών μέτρων: για παράδειγμα, η βίζα τους βγαίνει έπειτα από χρονοβόρες διαδικασίες. Επιπλέον, τους επιτρέπεται να επισκεφθούν ένα μόνο εργοστάσιο κατά τη διάρκεια ενός υπολογισμένου διαστήματος, ανάλογα με τη φύση των δραστηριοτήτων του και την ποσότητα του ουρανίου ή του πλουτωνίου που υπάρχει στις εγκαταστάσεις^{1,4}.

Όλοι οι κανόνες που οφείλουν να τηρούν οι επιθεωρητές θεσπίστηκαν το 1971, όχι από υπαλλήλους της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν διευκρινίσει τι ακριβώς χρειάζονταν για να εκπληρώσουν την αποστολή τους, αλλά από εκπροσώπους των κρατών – και κυρίως εκείνων με την πιο προηγμένη πυρηνική τεχνολογία. Αυτοί φρόντισαν να μειώσουν όσο το δυνατόν περισσότερο τους περιορισμούς που θα συνεπάγονταν οι έλεγχοι για τα κράτη και για τους βιομηχάνους τους⁴.

Ο μηχανισμός ελέγχου στηρίχθηκε στο αξίωμα ότι ήταν αδύνατον να διεξαχθεί κρυφά ένα πυρηνικό πρόγραμμα και ότι η μοναδική εξαπάτηση που ήταν δυνατόν να επιχειρηθεί ήταν η παράνομη χρήση του ουρανίου ή του πλουτωνίου που προοριζόταν αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς. Συνεπώς, οι επιθεωρητές της ΙΑΕΑ είχαν πρόσβαση μονάχα στις εγκαταστάσεις που δήλωνε κάθε κράτος και η

αποστολή τους συνίστατο στην εξακρίβωση ότι όλα τα σχάσιμα υλικά χρησιμοποιούνταν όντως για ειρηνικούς σκοπούς. Με άλλα λόγια, δεν όφειλαν να ελέγξουν εάν υπήρχαν στη χώρα εγκαταστάσεις που δεν είχαν δηλωθεί^{1,4}.

Το 1997, με την υπογραφή ενός «Πρόσθετου Πρωτοκόλλου» στη συμφωνία μεταξύ ενός κράτους και της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) σχετικά με την εφαρμογή των εγγυήσεων της Συνθήκης, δίνονται στους επιθεωρητές πιο εκτεταμένες εξουσίες έρευνας. Όμως, για να εφαρμοστεί στην περίπτωση ενός κράτους, πρέπει προηγουμένως αυτό να έχει υπογράψει και κυρώσει το προαναφερόμενο Πρωτόκολλο. Τα μέσα που δόθηκαν στην ΙΑΕΑ έχουν ήδη επιτρέψει την επίτευξη αξιόλογων αποτελεσμάτων και θα προσφέρουν στους επιθεωρητές τη δυνατότητα να εντοπίσουν δραστηριότητες που έως τώρα έμειναν κρυφές. Ωστόσο, δεν αποτελούν πανάκεια και, χωρίς τη βοήθεια της τύχης, είναι μάλλον απίθανο να ανακαλύψουν μια παράνομη εγκατάσταση⁴.

Ένας διεθνής οργανισμός, όπως η ΙΑΕΑ, δεν λειτουργεί με κατασκοπευτικές μεθόδους, δεν έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίσει απόρρητες πληροφορίες και είναι υποχρεωμένος να τηρεί τις συμφωνίες που έχει υπογράψει με το κράτος που ελέγχει. Ο εντοπισμός ενός εργοστασίου εξακολουθεί να παραμένει στην αρμοδιότητα των μυστικών υπηρεσιών, οι οποίες οφείλουν να δώσουν στην ΙΑΕΑ τα στοιχεία που χρειάζεται για την επίτευξη των στόχων της⁴.

Εάν η ΙΑΕΑ διαπιστώσει ότι ένα κράτος δεν τηρεί τις υποχρεώσεις του, τότε προσφεύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, το μοναδικό όργανο που είναι αρμόδιο να λάβει μέτρα για τον τερματισμό αυτής της παράβασης. Πριν την περίπτωση του Ιράν, ο ΟΗΕ ασχολήθηκε σε δύο περιπτώσεις με την παραβίαση των δεσμεύσεων που επιβάλλει η Συνθήκη (Ιράκ και Βόρεια Κορέα) και τα διδάγματα δεν ήταν ξεκάθαρα⁴.

Στην περίπτωση του Ιράκ, του οποίου οι παράνομες δραστηριότητες αποκαλύφθηκαν μετά τον Πόλεμο του Κόλπου (1991), όταν η χώρα είχε ηττηθεί στρατιωτικά και ήταν αναγκασμένη να δεχθεί τους όρους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) κατόρθωσε να καταστρέψει όλες τις εγκαταστάσεις που είχαν κατασκευαστεί παράνομα⁴.

Στην περίπτωση της Βόρειας Κορέας, όμως, τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Το 1992 αποδείχθηκε ότι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας είχε παραβεί τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει υπογράφοντας τη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων. Πολύ γρήγορα δήλωσε ότι θα θεωρούσε την παραμικρή επιβολή

κυρώσεων πολεμική ενέργεια και η Κίνα έσπευσε να δηλώσει ότι η κρίση έπρεπε να λυθεί με διαπραγματεύσεις. Η στάση του Πεκίνου και ο φόβος για ξέσπασμα πολέμου, που θα μπορούσε να προκαλέσει μεγάλο αριθμό θυμάτων στη Νότια Κορέα, οδήγησαν το 1994 τις ΗΠΑ και την Βόρεια Κορέα σε μια συμφωνία: η Νότια Κορέα αναλάμβανε να κατασκευάσει στη Βόρεια Κορέα δύο ιδιαίτερα μεγάλους αντιδραστήρες ηλεκτροπαραγωγής, με αντάλλαγμα την παύση των βορειοκορεατικών δραστηριοτήτων⁴.

Στο τέλος του 2002, οι ΗΠΑ αποφάσισαν τον τερματισμό της προαναφερόμενης συμφωνίας. Τότε, οι Βορειοκορεάτες αποχώρησαν από τη Συνθήκη, έδωξαν τους επιθεωρητές της ΙΑΕΑ, διαχώρισαν τις ποσότητες του πλουτωνίου που ήταν αναγκαίες για την κατασκευή έξι πυρηνικών όπλων και, μερικούς μήνες αργότερα, ανακοίνωσαν ότι διέθεταν πυρηνικά όπλα⁴.

Καμία από αυτές τις αποφάσεις δεν προκάλεσε την παραμικρή αντίδραση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ ή των υπόλοιπων χωρών, με εξαίρεση τις απειλές του προέδρου των ΗΠΑ. Έκτοτε, και σύμφωνα με την επιθυμία της Κίνας, στις διαπραγματεύσεις συμμετέχουν η Βόρεια Κορέα, η Νότια Κορέα, οι ΗΠΑ, η Κίνα, η Ιαπωνία και η Ρωσία. Με την κοινή δήλωση της 19^{ης} Σεπτεμβρίου 2005, η Βόρεια Κορέα δεσμεύτηκε να εγκαταλείψει τα πυρηνικά της προγράμματα, ενώ παράλληλα οι υπόλοιπες πέντε χώρες δεσμεύονται να της παρέχουν ενεργειακή βοήθεια και εγγυήσεις ασφάλειας. Ωστόσο, η κυβέρνηση της Βόρειας Κορέας αμφισβήτησε σύντομα τη σχετική συμφωνία, απαιτώντας να της αναγνωριστεί το δικαίωμα στην ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας⁴.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι πολλές κριτικές έχουν ασκηθεί και ενάντια στην ίδια τη Συνθήκη. Εδώ και χρόνια, υπάρχουν αντιδράσεις ενάντια στο σύστημα που επιτρέπει σε πέντε χώρες να διαθέτουν πανίσχυρα όπλα και απαγορεύει την κατοχή τους από όλες τις άλλες. Αν και αυτή η ανισότητα θεωρήθηκε συχνά αναγκαία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, σήμερα γίνεται όλο και λιγότερο ανεκτή. Πόσο, μάλλον, που η Συνθήκη περιέχει και διατάξεις για τον πυρηνικό αφοπλισμό, τις οποίες τα πυρηνικά κράτη αγνοούν υποκριτικά. Το μοναδικό αποτέλεσμα που μπορεί να έχει η διατήρηση τόσο σημαντικών οπλοστασίων, είναι να παρακινήσει τα υπόλοιπα κράτη να μιμηθούν το παράδειγμα⁴.

Η πτώση της πολιτικής της μη εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων εκδηλώθηκε με εντυπωσιακό τρόπο κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης για την εξέταση της

Συνθήκης (Μάιος 2005), όπου αντί για ομόφωνη καταδίκη των παραβατών της, δεν κατέστη δυνατή η παραμικρή συμφωνία.

4. Ιράν και διεθνής κοινότητα

Η υπόθεση της προσφυγής του θέματος του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και η πιθανή επιβολή κυρώσεων στη χώρα φέρνει στο προσκήνιο τη διαμάχη ανάμεσα στους μεγάλους παίκτες της πυρηνικής λέσχης (ΗΠΑ, Ρωσία, Βρετανία, Γαλλία και Κίνα) και αναδεικνύει τις διαφορετικές στρατηγικές τους στο θέμα της παραγωγής πυρηνικής ενέργειας από τρίτες χώρες⁹.

Στην περίπτωση του Ιράν οι μεγάλες δυνάμεις διαφωνούν ριζικά για τον τρόπο και τα μέσα αντιμετώπισης της κρίσης, που έχει τις ρίζες της στο πρόσφατο παρελθόν, καθώς το πυρηνικό πρόγραμμα της χώρας ξεκίνησε το 1974, με τη βοήθεια της Γερμανίας στην κατασκευή ενός πυρηνικού ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού. Η Ρωσία και η Κίνα, δύο χώρες που διατηρούν στενούς δεσμούς με το Ιράν (η Ρωσία συμμετέχει με ένα δισεκατομμύριο δολάρια στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και η Κίνα έχει απόλυτη ενεργειακή εξάρτηση), τηρούν αποστάσεις ασφαλείας από το αγγλοσαξονικό σχέδιο που περιλαμβάνει, κατά σειρά προτεραιότητας, εκφοβισμό του καθεστώτος, επιβολή εμπάργκο ή ακόμη και στρατιωτική επίθεση εναντίον του Ιράν⁹.

Η πρόσφατη έκθεση της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), που έχει ως τίτλο «Υλοποίηση της Συμφωνίας Εγγυήσεων της Συνθήκης Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων στην Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν» (“Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran”) και δόθηκε στις 28 Απριλίου 2006 στα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, αδυνατεί να τοποθετηθεί στον χαρακτήρα του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν, γεγονός που επιτείνει το αδιέξοδο σχετικά με τις πιθανές «απαντήσεις» της διεθνούς κοινότητας^{10,11,12}.

Από τη μία πλευρά οι ΗΠΑ επικαλούνται την ελλιπή συνεργασία του Ιράν με τους επιθεωρητές της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), γεγονός που επισημαίνεται στο προαναφερόμενο πόρισμα της ΙΑΕΑ, και τη μη αναστολή της παραγωγής εμπλουτισμένου ουρανίου, όπως ζήτησε τον περασμένο Μάρτιο ο ΟΗΕ, εμμένοντας στην ανάγκη υιοθέτησης κυρώσεων¹⁰.

Από την άλλη πλευρά, η Κίνα και η Ρωσία, που όπως προαναφέραμε πρόσφατα υπέγραψαν σημαντικές ενεργειακές συμφωνίες με το Ιράν, επισημαίνουν ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις πως το πυρηνικό πρόγραμμα της χώρας στοχεύει σε στρατιωτική χρήση, σημειώνοντας την παρατήρηση του πορίσματος της ΙΑΕΑ ότι το Ιράν εμπλουτίζει το ουράνιο μόνο κατά 3,6% ενώ για πολεμική χρήση απαιτείται εμπλουτισμός που θα υπερβαίνει το 90%^{10,13}.

Στο κλαμπ των αντιτιθέμενων στις κυρώσεις έχει προστεθεί η Γερμανία, που πρόσφατα, σε συνάντηση της καγκελαρίου Μέρκελ με τον πρόεδρο Πούτιν στο Τομσκ της Σιβηρίας, διαμήνυσε ότι το Ιράν έχει δικαίωμα να εμπλουτίσει ουράνιο για παραγωγή πυρηνικών καυσίμων εφόσον τηρεί τις διεθνείς διασφαλίσεις¹⁰.

Όμως, ο φόβος μιας πολεμικής – ακόμη και πυρηνικής – επίθεσης κατά του Ιράν είναι δικαιολογημένος. Βέβαια, κανένας δεν φοβάται πραγματικά ότι η επίθεση θα πραγματοποιηθεί αμέσως ή πολύ σύντομα. Παρόλα αυτά, το ενδεχόμενο ενός προδιαγεγραμμένου σχεδίου, το πολεμικό μητρώο των Ηνωμένων Πολιτειών, ο στόχος του ελέγχου των πηγών ενέργειας, οι αντιδράσεις της κυβέρνησης του Ιράν και η διαμάχη της με το Ισραήλ δικαιολογούν τις σχετικές ανησυχίες¹³.

Οι απειλές που εκτοξεύονται σε τακτική – αν όχι καθημερινή – βάση από τη μια και από την άλλη μεριά, επιδεινώνουν την κατάσταση και ενισχύουν το φόβο του πολέμου. Το ήδη τεταμένο κλίμα των τελευταίων μηνών ανάμεσα στο Ιράν από τη μία πλευρά και ισχυρών χωρών όπως οι ΗΠΑ, η Βρετανία, η Γαλλία και το Ισραήλ από την άλλη σηματοδοτούν εν δυνάμει κινδύνους που ίσως αποδειχθούν δύσκολο να εξαλειφθούν στο πέρασμα το χρόνου. Όλα αυτά βέβαια δεν σημαίνουν ότι αποκλείεται τους προσεχείς μήνες να εξευρεθεί διπλωματική λύση στο συγκεκριμένο πρόβλημα, καθώς εν μέσω απειλών και προκλήσεων ένθεν και ένθεν, δεν λείπουν οι υποχωρήσεις και οι προσπάθειες εξεύρεσης λύσης με χρήση της διπλωματικής οδού. Πρόσφατα το Ιράν ανακοίνωσε ότι δέχεται τον έλεγχο από τους επιθεωρητές της ΙΑΕΑ, κάτι που μέχρι πριν λίγο καιρό ήταν εντελώς αντίθετο. Στην πραγματικότητα, βέβαια, αυτό το γεγονός μπορεί να μην σημαίνει τίποτα παραπάνω από ένα στρατηγικό ελιγμό από την πλευρά της Τεχεράνης.

Πάντως, την ώρα που οι φωνές για αυτοσυγκράτηση πολλαπλασιάζονται, ΗΠΑ, Κίνα και Ρωσία εξακολουθούν να παίζουν το παιχνίδι της ενεργειακής επικράτησης. Σε αυτό το παιχνίδι ο διάλογος που προτείνουν οι ψυχραιμοί ως μόνη διέξοδο από την κρίση μοιάζει απίθανο σενάριο προς το παρόν, ενώ η στρατιωτική δράση δεν μπορεί να αποκλειστεί αν τους επόμενους μήνες δεν υπάρξει συμφωνία¹⁰.

ΠΗΓΕΣ

1. Μιχάλης Προμπονάς: «Ιράν: Βαδίζοντας προς τον πυρηνικό Αρμαγεδδώνα;». *Νέα Πολιτική*, τεύχος 5, σελ. 10-13, Φεβρουάριος 2006.
2. Joseph Cirincione: «Ζητήματα Ασφαλείας: Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων». Στο: Μ. Προμπονάς & Γ. Σακιώτης (Επιμ. Ελληνικής Έκδοσης), *Worldwatch Institute – Η Κατάσταση του Κόσμου 2005*, σελ. 244-247, Έκδοση: Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005.
3. Μιχάλης Προμπονάς: «Πυρηνική Ενέργεια: Νέα εποχή και νέες προκλήσεις». *Οικοτοπία*, τεύχος 35, σελ. 62-65, Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2005.
4. Georges Le Guelte: «60 χρόνια αγχωτικής συμβίωσης: Φόβος και υποκρισία για τα πυρηνικά όπλα – Νέοι εχθροί, νέα όπλα». *Le Monde Diplomatique – Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, No. 412, 08/01/2006.
5. Karen Charman: «Brave Nuclear World?». *World Watch*, Vol. 19, No. 3, pp. 26-31, May / June 2006.
6. World Nuclear Association: «Safeguards to Prevent Nuclear Proliferation». October 2004.
7. George Perkovich, et al.: «Universal Compliance: A Strategy for Nuclear Security». Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., U.S.A., 2004.
8. Paul Kerr: «Libya Vows to Dismantle WMD Program». *Arms Control Today*, pp. 29–30, January / February 2004.
9. Ελένη Κοχαϊμίδου: «Πολλές στρατηγικές, ένας ο στόχος». *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 22 Ιανουαρίου 2006.
10. Χριστίνα Πάντζου: «Πόρισμα-λάδι στη φωτιά». *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, σελ. 25, 30 Απριλίου 2006.
11. International Atomic Energy Agency (IAEA): «Report on Iran Nuclear Safeguards Sent to Agency’s Board and UN Security Council». IAEA, Staff Report, 28 April 2006.
12. BBC News: «Nuclear report on Iran: Excerpts». *BBC News*, 29 April 2006.
13. Θανάσης Τεγόπουλος: «Ο πόλεμος των απειλών». *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, σελ. 2, 30 Απριλίου 2006.